

EVOLUCIÓ DE L'URBANISME DE LA POBLACIÓ DE L'ARGILAGA

Marc Dalmau

marcdalmauvinyals2@gmail.com

Resum: L'Argilaga és una població del Tarragonès amb orígens al Baix Gaià. En aquest treball se segueix l'evolució urbana del nucli, des d'època medieval i moderna fins a l'actualitat. Per realitzar aquest estudi s'ha consultat documentació antiga (bàsicament capbreus, amillaments i padrons), cartografia, fotografies antigues i fotografies aèries. Gràcies a aquest treball s'ha pogut traçar l'evolució dels antics nuclis de l'Argilaga i Montbui¹ fins al dia d'avui.

Paraules clau: L'Argilaga, Montbui, urbanisme, evolució urbana, mon rural.

Abstrat: L'Argilaga is a village located in Tarragonès whose origins are in the Baix Gaià. This research follows the urban evolution of l'Argilaga from medieval and modern times to the present day. Old documentation (basically capbreus, amillaments and padrons), cartography, old photographs and aerial photographs were consulted to carry out this study. Trace the evolution of the urban area of Argilaga and Montbui to the present day has been possible thanks to this work.

Key words: L'Argilaga, Montbui, urbanism, urban evolution, rural world.

Introducció

Per parlar de l'urbanisme de l'Argilaga cal distingir entre la part urbana i la part rústica. La part rústica es pot dividir en dos en funció de la proximitat a la part urbana. Òbviament el creixement urbanístic del nucli es generarà cap a la part rústica més propera. En aquest sentit, no es té cap notícia sobre l'existència d'evidències d'època prehistòrica i època antiga sota de l'actual població. Als voltants del nucli urbà sí que

¹ Encara que la denominació correcta del topònim és Montbui, al poble tothom pronuncia Montbuí.

hi ha documentades ocupacions ibèriques i romanes, i el creixement de la població o transformació de la part rústica caldria tenir-ho present.

L'Argilaga es troba en una àrea de territori que es coneix històricament com el Camp de Tarragona. Tradicionalment s'ha dit que aquesta àrea va ser una zona de ningú i que no es va començar a repoblar fins a mitjans del segle XII. En aquests moments comencem a tenir notícies documentals sobre diferents poblacions. La documentació que es va generar ens mostra un interès organitzatiu i administratiu des de Tarragona per gestionar les comunitats pageses que es trobaven dintre del seu territori. Alguns d'aquests pobles es podien haver construït sobre assentaments anteriors andalusins².

L'interès pel lloc de l'Argilaga es va iniciar a partir del control que van exercir els comtes de Santa Coloma de Queralt. Segons el nostre punt de vista, en aquests moments no es pot parlar d'un nucli de població (ni de quatre cases contades) sinó d'alguna construcció aïllada i rudimentària orientada als recursos agrícoles, ramaders i naturals de l'entorn. El nucli es devia generar amb lentitud a mesura que actuaven sobre el lloc les energies del sistema feudal que s'anava implantant. S'ha suggerit un origen andalusí al nom del lloc. Això podria significar que el lloc ja tenia una identitat territorial amb anterioritat a la implantació del feudalisme. Malauradament l'estructuració de la població en aquest moments no es pot seguir ni documentalment ni arqueològicament.

Les estructures més antigues fossilitzades en l'actual entramat urbà de l'Argilaga es documenten al voltant de la plaça de l'església. En el sector occidental hi havia el nucli de l'Argilaga, mentre que en el sector oriental hi havia el nucli de Montbui. Les parets posteriors de les cases de Montbui formen un mur amb forma de semicercle o ferradura, fet que evidencia un hàbitat concentrat. L'aparició d'aquestes dues poblacions en aquest indret es pot explicar a través d'una alteritat competitiva determinada per les rentes, les jurisdiccions i el domini. És complicat determinar a través de la documentació quina de les dues poblacions va néixer abans. Hi ha diferents teories sobre el seu origen, però cap d'elles ens aporta informació del traçat urbà en aquells moments. Des del nostre punt de vista es pot establir una diferenciació entre poder senyorial a l'Argilaga i poder eclesiàstic a Montbui.

També cal dir que l'Argilaga només apareix al *Instituto Nacional de Estadística* com a municipi l'any 1842. Segons aquesta font, la població de dret era de 62 persones mentre les llars (focs o *hogares*) eren 9. En els censos anteriors no apareix la població ja que aquesta depenia del Catllar. En els censos posteriors tampoc hi apareix perquè aquesta es va integrar al municipi de la Secuita. Per aquests motius caldrà capbus-

² Gort Juanpere, Ezequiel. "La colonització i la formació de les poblacions del Camp de Tarragona i el Priorat", *La repoblació del Camp de Tarragona. Estat de la qüestió* (2018).

sar-nos en la documentació referent a les rentes de la baronia del Catllar i als padrons o amillaments de l'Alcaldia constitucional de la Secuita.

La documentació aportada pels capbreus sobre l'Argilaga

La primera font que ens parla sobre l'estructuració urbana de l'Argilaga són els capbreus. Aquests documents són interessants perquè apareixen les declaracions de béns urbans i rústics dels diferents propietaris i les seves afrontacions. La informació que ens interessa és aquella que fa referència als béns urbans ja que ens parla sobre l'estructura urbana del moment.

El primer d'ells és el *Llibre de capbrevació* del Catllar d'entre el 1583 i el 1585³. En aquest document apareixen vuit declaracions d'habitants de l'Argilaga. En aquest capbreu trobem que a la població hi havia *la plasa o la placeta de la Iglesia, lo carrer públic, lo camí o carrer corrible*. Com a edificis destacats hi havia l'església, la torra i lo castell. Les declaracions d'individuals solien correspondre a una casa que tenia un corral o un hort contigu. Com a propietari destacat trobem a Joan Sagí de dins amb una casa amb hortet, un corralet i una botiga amb corrals, un trull i una cisterna. A la casa en el castell hi havia un trull per fer oli i dos corrals. Per tant, era una població petita de vuit cases. La referència a la casa en el castell és una mica confosa i en els capbreus posteriors es parla de torre amb els seus emprius. A l'altre extrem, ja apareix mencionada la quadra de la rectoria de Montbui.

El segon document que ens parla de l'estructuració urbana del nucli de l'Argilaga el trobem a *lo Capbreu dela Vila y terme del Callar fet en lo any 1695*⁴. En aquest document apareixen nou declaracions d'habitants de l'Argilaga⁵. Seguim trobant *la plasa* on hi havia un pou, *lo carrer publich, lo camí o correr corrible*. També es parla de la *Iglesia Capella de Monbuy*. Les declaracions d'individuals solien correspondre a cases amb un pati o corral. La de Maria Martí tenia un hort amb les seves basses i un cup. La de Rafel Forama disposava d'un corral on hi havia el trull. La més gran era la de Joan Baptista Dalmau, una casa amb una cisterna i obrador per fer oli amb dos corrals amb un hort contigu i amb els seus safarejos. També es va declarar una torre amb els seus emprius per la que pagava al comte del Catllar una tassa d'aigua com a cens. Pau

³ AHAT. Llibre de capbrevació. Unitat de catalogació 65. Folis 129v-147r. Consultat en línia a la sala de l'AHAT el 21/10/2022.

⁴ ACA, Diversos, Queralt, Vol. Num. 29. Folis 232v-423r. Consultat presencialment el 26/10/2022 i el 28/10/2022.

⁵ Hi trobem Maria Martí, Antoni Martí, Antoni Gelambí, els particulars del lloc de l'Argilaga, Josep Agudé, Salvador Solé, Jaume Guinovart, Joan Baptista Dalmau i el seu fill Josep, Rafel Forama i Pau Domingo.

Domingo i la seva muller Maria també tenien diverses propietats dintre del poble: una casa amb un corral i una premsa o obrador per fer oli, una casa amb un hortet contigu, un corral descobert i una botiga amb el seu corral.

Els particulars de l'Argilaga van capbrevar una *Bassa es de lo Comú* en la que acostumen a abeurar les cavalcadures dels particulars i els habitants de l'Argilaga⁶. Aquesta bassa la netejava i també la podia utilitzar Montbuí. Els habitants també tenien en comú un corralet amb un trull i cisterna que havia estat de Joan Sagí de dins. En aquest lloc es volia fer una casa que servís d'habitació per un sacerdot que s'encarregués de la missa a la capella de Montbui. També van declarar *en lo Camí Real que va de dit lloch a Tarragona un pou ab aigua*. De l'aigua de dintre el pou també se'n valia Montbui. A més a més es va capbrevar un pou amb aigua amb els seus emprius a l'Argilaga que afrontava a llevant amb la plaça. Finalment van declarar una altra bassa d'aigua per abeurar les cavalcadures i de la que també se'n valien les cases dels dos llocs⁷.

Joan Baptista Dalmau i el seu fill Josep, i Pau Domingo i la seva muller Maria eren els propietaris més importants del lloc. Això fa pensar que les construccions urbanes que tenien a l'Argilaga eren més grans i tenien més espais al seu interior. Entre els declarants del 1583 i els del 1695 veiem que hi ha un canvi total en la propietat. Jaume Ginovart, pagès de l'Argilaga, va declarar una casa que era part d'una casa de Maria Martí. Per tant, l'estructura urbana de l'Argilaga no sembla que hagués variat gaire respecte a la capbreuació del 1583. Seguia sent una població petita, de nou cases i una torra amb els seus emprius.

Fig. 1. *Bassa de lo Comú*, documentada des del 1695 com a propietat comunal (Fotografia: Marc Dalmau)

⁶ Segons la tradició oral, aquesta bassa s'anomenava "la bassa del cumu". "Cumú" era una paraula que feia referència als joncs que creixen en aquest lloc. S'havia perdut el concepte comunal del lloc i donat una definició naturalística al lloc.

⁷ Folis 246r-247v.

En lo *Capibreu y villa del Catllar et ejus termini* del 1753⁸ apareixen vuit capbreuacions de pagesos de l'Argilaga⁹. També apareix per primera vegada la declaració de propietats feta pel Convent de Servites de Vila-rodon. Per tant, no trobem una transformació urbanística important respecte als capbreus del 1583 i del 1695. En aquest document no apareix la correspondència entre les cases del 1753 i les del 1695 però és fàcil de seguir a través dels noms, el tipus de propietat i les afrontacions. Seguim trobant *lo carrer publich, lo carrer corrible, la plassa y lo pou*. Com a edificis destacats seguim trobant *una torra amb sos emprius i la Iglesia*. Les declaracions individuals més austeres solien ser cases amb un pati o corral. Destaquen les propietats dels pubills hereus de Josep Dalmau, successors de Joan Baptista Dalmau. Aquests van seguir declarant una casa amb cisterna amb obrador per fer oli i dos corrals, amb un hort clos i dos safarejos. També van declarar una torra amb els seus emprius que es tenia pel comte del Catllar. Les propietats urbanes de Francisco Domingo també eren nombroses: una casa amb corral amb una premsa o obrador per fer oli, una casa amb un corral i hortet, i un corral amb porxo. També podem mencionar a Joan Martí amb una casa i corral on hi havia un hort, una bassa i cups. No trobem gaires canvis respecte a l'estructura del 1695, seguia sent un lloc amb nou cases i una torre.

Pel que fa a edificis singulars, en primer lloc, trobem el castell i la torre. En el capbreu de 1583 Pere Elies va declarar una casa situada *en lo dit loch de largelaga ab altra casa que es en lo castell de dit loch*. En el capbreu de 1583 es parla d'un corralet de Joan Sagí de dins que afrontava a llevant amb el terme de mossèn de Montbui, a migdia amb el carrer corrible, a ponent amb la torre i a tramuntana amb la placeta de l'església. En el capbreu de 1695 Joan Baptista Dalmau va declarar una *torra ab sos emprius* que solien ser del comte. Aquesta afrontava a llevant amb l'assoll de Pau Domingo, a migdia amb el Camí Reial, a ponent amb el camí de la basa i el declarant i a tramuntana amb el declarant. En el capbreu de 1753 es parlava d'*una torra amb sos emprius* que afrontava a llevant amb l'església, a migdia amb el Camí Real, a ponent amb el camí de la bassa i part amb dits pubills, i a tramuntana amb dits pubills i amb el terme de Montbuí. En els dos últims capbreus es diu que es tenien pel comte del Catllar i sota el seu domini amb cens d'una tassa d'aigua. Aquesta torre es situava a la zona de migdia de la plaça. En el capbreu del 1695 es diu que afrontava a llevant amb l'assoll de Pau Domingo però en el de 1753 se'ns diu que afrontava amb l'església. A tramuntana limitava amb els mateixos confessants i el terme de Montbui.

⁸ ACA, Diversos, Queralt, Vol. Num 31. Folis 1r-339v. Consultat presencialment el 17/10/2022.

⁹ Entre els pagesos de l'Argilaga hi trobem Joan Gelambi, Josep Dalmau, Josep Martí, Pere Aguadé, Josep Gener, Francisco Domingo, Joan Martí i Pubills de Josep Dalmau.

També trobem la botiga¹⁰. L'any 1583 Joan Sagí de dins va declarar *una botiga ab son corral y corralots y un trull ab la sisterna*. Afrontava a llevant amb el terme del mossèn Montbuí, a migdia amb les terres i possessions d'ell confessant i part amb en Joan Sagí de fora, a ponent i a tramuntant *ab lo camí corrible* fins al terme del mossèn de Montbui. En el capbreu de 1695 Pau Domingo va declarar una botiga amb el seu corral amb una casa *dita de la roqueta*. Aquesta afrontava a llevant amb el camí de l'Argilaga a Santes Creus, a migdia amb el camí que anava de Tarragona i a ponent i a tramuntana amb la plaça de l'Argilaga. No trobem cap referència a una botiga en el capbreu del 1753.

A nivell de conclusió, l'evolució urbanística de l'Argilaga des del 1583 fins el 1753 no va sofrir un canvi important. Són 170 anys en els què no s'observa una transformació urbana destacada. Notem un canvi en els noms propis de les diferents propietats entre el capbreu del 1583 i el del 1695. En canvi, entre el capbreu del 1695 i el del 1753 comencem a notar una certa continuïtat en la transició de la propietat. És relativament fàcil situar les propietats urbanes dels diferents declarants a través de la correspondència entre les afrontacions. A nivell de curiositat la clau d'arc de porta amb l'any més antic gravat és la de la casa dels Servites, amb l'any 1792.

Abans del 1583	1583	1695	1753
Bartolomeu Sagí	Joan Sagí de fora	Pau Domingo i Maria	Francisco Domingo
Joan Duran	Jaume Armengol	Antoni Gelambí	Joan Gelambí
-	Joan Sagí de dins	Antoni Martí	Josep Dalmau
-	Maria Eulàlia Manyé	Maria Martí	Joan Martí
Bartomeu Virgili	Joan Forama	Rafel Forama	Servites de Vila-rodona
Joan Elies	Salvador Labeñat	Salvador Solé	Josep Gener
-	Pere Elies	Josep Aguadé	Pere Aguadé
Joan Elies	Antoni Elies	Joan Baptista Dalmau	Pubills de Josep Dalmau

Fig. 2. Evolució en la propietat de les cases de la part de l'Argilaga al llarg dels segles XVI, XVII i XVIII

¹⁰ Segons l'Institut d'Estudis Catalans, obrador on el menestral venia també la seva producció.

La documentació aportada pels capbreus i padrons de Montbui

També tenim el *Capbreu del Lloch de Monbuï de la Argelaga*¹¹ del 1695. Hi trobem les confessions de la universitat de dit lloc i de set particulars, encara que només quatre d'ells declaraven propietats urbanes dintre el lloc¹². Per tant, era un lloc bastant més petit, en comparació a les cases de l'Argilaga. En aquest document es parla de *lo carrer publich* i de la capella de Sant Roc. Pel que fa a les confessions de particulars les cases solien tenir un corralet o un hort contigu. En una d'elles es diu que també hi havia un forn. La universitat de Montbui va manifestar que per tenir consell acostumaven a convocar-se i congregar-se en una casa de les de dit lloc.

Un edifici singular de Montbui era l'església. La concessió per a la construcció d'una capella data del 1521, per tant aquesta ja devia ser una realitat l'any 1583. De fet, en el capbreu del 1585 ja es parla de la placeta de l'Església. L'any 1695 van confessar que tenien en nom del comú de Montbui una capella sota invocació de Sant Roc amb una campana al campanar, i amb el seus ornaments a l'església per la celebració de la missa. Tant els habitants i terratinents de Montbui, com els particulars de l'Argilaga estaven obligats a la conservació de la capella i dels ornaments per a la celebració de dita missa. Davant de la dita capella hi havia una plaça que també era del comú de Montbui¹³. El lloc i terme de Montbui i el terme del Catllar es trobaven dividits per una paret que hi havia en mig fins a la casa de Joan Baptista Dalmau de l'Argilaga, i afrontava a l'oest amb les cases de l'Argilaga, terme del Catllar. La paret de dites cases de l'Argilaga tocava amb les cases del lloc de Montbui¹⁴.

El segon document que ens parla de l'estructura urbana de Montbui és el *Capbreu del Lloch i terme de Monbuï de la Argelaga fet en lo Any de 1753*¹⁵, on es van declarar les propietats urbanes i rústiques de Montbui en nom del comte de Santa Coloma de Queralt. Aquest mateix document el trobem reproduït en el *Capbreu del Lloch de Monbuï de la Argelaga* del 1753¹⁶. Hi apareixen set declaracions de pagesos de Montbui¹⁷. En aquest document es parla de *la Plassa, lo Carrer* i *la Iglesia vella*. Les cases

¹¹ ACA, Diversos, Queralt, Vol. Núm. 70. Folis 1r-19r. Consultat presencialment el 15/11/2022.

¹² Hi trobem a Margarida Solé, Pau Forama, Paula Rull, Pau Solé, Joan Baptista i Josep Dalmau, Magí Rull i Josep Oliver. D'aquests només tenien casa a Montbui Margarida Solé, Pau Forama, Paula Rull i Pau Solé.

¹³ Folis 7v-8r.

¹⁴ Folis 8r-8v.

¹⁵ ACA, Diversos, Queralt, Vol. núm. 31. Folis 1r-36v. Consultat presencialment el 10/10/2022 i el 17/10/2022.

¹⁶ ACA, Diversos, Queralt, Vol. núm. 70. Folis 1r-38r. Consultat presencialment el 15/11/2022.

¹⁷ Entre els pagesos de Montbui hi figuren Joan Janer, Joan Pau Solé, Rafel Pallarès, els cònjuges Anton i Josep Janer, Josep Manyé, Josep Roca i els conjuges Pere Pau Ferrer i Maria Paula.

podien tenir un corral, un hort o una cisterna. Joan Pau Solé a més a més de la casa va registrar un hort de terra on hi havia una casa, un celler i un cup.

La clau d'arc de porta amb l'any més antic correspon a Ca Panard de Montbui on apareix també la data de l'any 1792, el mateix any que trobem a la casa dels Servites al costat de l'Argilaga.

També s'ha pogut localitzar un padró del 1819 del veïnat del lloc de Montbui que tenia casa oberta a aquesta població, format a partir de l'ordenança de reemplaçament de l'any 1800. Segons aquest capbreu hi havia un carrer únic (*Calle única*) i cinc cases. La primera casa corresponia a Antonio Giné, la dos a Joan Ferré, la tres a Ramon Solé, la quatre a Magdalena Manyé i la cinc a Joan Pallarès. El total de veïns que comprenien el lloc era de cinc. Aquest document és important perquè és l'últim document localitzat que ens parla de Montbui abans de la seva annexió al terme de la Secuita¹⁸.

A l'Arxiu de la Secuita es conserva un document anomenat *Libreta de Catastro de Argilaga y Monbuy. Año 1845*¹⁹. En aquest document es van inventariar les propietats dels habitants i terratinents d'aquestes dues poblacions. Ens interessen sobretot les propietats urbanes. Hi apareixen 33 declarants de l'Argilaga i de Montbui, dels que 22 hi tenien cases²⁰. També apareix el rector Joan Martí com un propietari. En total es comptabilitzen, entre els dos nuclis, 28 cases de 17 propietaris²¹.

També es conserva un document anomenat *Padron de Riqueza año 1845*²². En aquest document apareixen els noms, cognoms i població de procedència dels diferents declarants²³. A nivell urbà es van comptabilitzar 18 cases²⁴. Les classes eren de vuit tipus, de més a menys valor. Les més abundants eren les de menys valor. N'hi havia nou de

¹⁸ AS. *Padrón comprendido de los vecinos del Lugar de Montbuy que tienen casa abierta en el mismo. Año de 1819*. Caixa 735.

¹⁹ AS. *Libreta de Catastro de Argilaga y Monbuy. Año 1845*. Caixa 735.

²⁰ D'aquesta manera Josep Dalmau va declarar tres cases, Josep Contijoch va declarar dues cases, Josep Dalmau Hostalé una casa, Ramon Martí una casa, Antonio Martí una casa, Pau Domingo dues cases, Ramon Manyé una casa, Francisco Rull una casa, Rosa Martí una casa, Joan Dalmau un casot, Josep Solé una casa, Joan Martí una casa, Tomàs Manyé una casa, Antonio Martí una casa, Pau Ferrer una casa, Ramón Manyé una casa, Joan Solé Pepet una casa, Joan Pallarès una casa, Ramon Solé una casa i casa de Pere Rull, Joan Manyé Roca dues cases, Antonio Gené una casa i Joan Ferré una casa.

²¹ Entre els terratinents sense casa apareixen un de Tàrragona, nou de Peralta, un de Nulles, un de Casafort, un de Vila-rodona i quatre del Catllar.

²² AS. *Padron de Riqueza año 1845*. Caixa 735. En l'apàgraf apareix escrit *L'Argilaga i Montbui*.

²³ Els declarants de terres de l'Argilaga van ser nou: Pau Domingo, Josep Dalmau, Josep Contijoch, Ramon Martí, Antoni Martí, Francisca Rull, el rector Joan Martí, Antoni Manyé i Pere Manyé. Els declarants de Montbui van ser sis: Joan Ferré, Antoni Giné, Josep Manyé, Ramon Solé, Joan Solé i Joan Pallarès.

²⁴ Aquestes pertanyien a Pau Domingo, Josep Dalmau, Francisca i Joan Domingo, Joan Ferré, Maria Manyé, Anton Martí, Ramon Martí, Anton Gené, Pau Figuerola, Magdalena Manyé, Ramon Solé, Teresa Manyé, Josep Solé, Francisca Rull, Ramon Manyé, Rosa Martí, Joan Martí i Josep Dalmau.

la classe vuit i tres de la classe set. Només n'hi havia una de la classe més bona. També trobem el *Padrón de Riqueza del lugar de Argilaga. Año 1846*²⁵. En aquest document apareixen els mateixos 18 declarants per propietats urbanes que en el padró del 1845.

A nivell de conclusió, no veiem un canvi significatiu entre el nucli del 1695, el del 1753 i el de la primera meitat del XIX. En el capbreu del 1695 es parla de quatre cases, en el del 1753 n'apareixen set i en el padró de 1819 cinc. Això no es deu tant a l'ampliació del nucli com a particions de les cases del nucli del 1695. Per citar dos exemples: les cases de Joan Pau Solé, Joan Janer i Josep Roca del 1753 eren part de la casa de Pau Solé del 1695. I les cases de Josep Manyé i Rafel Pallarès del 1753 eren part de la casa de Pau Forama del 1695. L'any 1695 Paula Rull era la terratinent més destacada i el 1753 ho era el seu successor Pere Pau Ferrer. Aquest fet devia repercutir en la casa del nucli urbà ja que devia destacar per sobre de les altres. Si observem les cases actuals del nucli de Montbui, veiem que aquesta propietat coincideix amb la casa de Ca Janet o dels Ferrer. Aquesta casa segueix destacant tant per les seves dimensions com per les propietats que la rodegen.

Els amillaraments i els padrons per conèixer el creixement de l'Argilaga durant el segle XIX

L'amillament era un document elaborat pels ajuntaments per conèixer la riquesa urbana i rústica dels seus contribuents. Aquests van néixer amb el nom de *Padrones de riqueza* a partir del 1845. Aquesta font és interessant perquè representen la continuació de la informació que aportaven els capbreus d'època medieval i època moderna.

El problema d'aquest tipus de documentació per la població de l'Argilaga és que aquesta apareix com un barri, agregat o carrer de la Secuita. En els padrons més antics del segle XIX no apareixen els carrers o places de l'Argilaga, ja que la població apareix com un carrer més de la Secuita. A més a més els padrons no són tant precisos com els capbreus a l'hora de descriure i localitzar les diferents propietats urbanes. Això dificulta enormement esbrinar cap a quina direcció va anar creixent la població al llarg de la segona meitat del segle XVIII i el segle XIX.

Les claus d'arc de portes amb dates del segle XIX es localitzen sobretot a la plaça en el sector de l'Argilaga on trobem dues portes amb els anys 1866 i 1880. Però al començament del carrer Nou també trobem una casa amb una clau on apareix l'any 1875.

Francesc Cortiella va considerar que el carrer Sant Pau i el de Sant Roc eren relativament moderns i els considera no anteriors a la segona meitat del segle XIX. Per a aquest autor el carrer últimament construït seria el carrer Nou, encara que les cases

²⁵ AS. *Padrón de Riqueza del lugar de Argilaga. Año 1846. Caixa 735.*

de la seva part nord-oriental són més antigues i creu que es poden considerar com a part integrant del nucli vell²⁶.

La teoria inicial es que el nucli va créixer en direcció als actuals carrers Sant Roc i Sant Pau i, posteriorment, cap al Carrer Nou, que seria la via d'entrada cap al centre del nucli. Segons referències orals, el carrer Sant Pau és el més antic després del nucli de la plaça. Aquest es va anomenar el *Carrer del Forat*²⁷ perquè es va practicar una gran obertura amb la finalitat d'obrir el traçat d'aquesta nova via.

Tant el carrer Sant Roc com el carrer Sant Pau tenen una orientació d'est a oest. El darrere de moltes cases del carrer Sant Roc donaven al carrer Sant Pau. Les últimes cases del carrer Sant Pau són recents. Per tant, podem afirmar que en el passat, el carrer Sant Roc era més llarg que el carrer Sant Pau. Les cases del carrer Sant Pau també tenen porta mirant cap a tramuntana, mentre els patis del darrere miren cap al migdia.

De la documentació de l'Arxiu de la Secuita s'han pogut localitzar algunes dades que esperem que siguin útils per conèixer com era el lloc a la segona meitat del XIX i inicis del XX. En un document del 1859 es parla de la *Plaza Mayor* i de la *Calle Nueva*. A la *Plaza Mayor* hi havia 22 cases i a la *Calle Nueva* 13. Les més nombroses eren les cases que tenien tres pisos (15 a la *Plaza Mayor* i 10 a la *Calle Nueva*)²⁸. Creiem que aquesta *Calle Nueva* fa referència al carrer Sant Roc ja que a l'actualitat hi ha aquesta mateixa quantitat de cases.

Un dels documents que aporta més informació n'és un del 1886 que parla de la *Calle Nueva*, de la *Plaza*, de la *Calle Sant Roc* i la *Calle Monbui*²⁹. En aquest document apareixen tant la *Calle Nueva* com la *Calle Sant Roc*, que en el document del 1859 hem considerat que eren la mateixa. Però en aquest document es parla de dues vies diferenciades. La *Calle Montbui* sembla fer referència al racó que queda en el sector oriental de la plaça de l'església. En un document del 1911 es parla de la *Calle Nueva* i la *Calle Monbuy*³⁰. En algunes ocasions es parla de la *Calle Argilaga* però no queda gaire clar si existia un carrer amb aquest nom o bé es tracta d'un concepte general que fa referència al lloc³¹. En aquesta documentació no apareixen referències al carrer Sant Pau, al carrer de Catalunya o a la Carretera. També trobem la referència a una *Calle Sancuan* que no s'ha pogut identificar³².

²⁶ Cortiella, Francesc. *Guia de la Secuita*. Tarragona: Diputació Provincial de Tarragona, 1982, 73.

²⁷ Segons referència de Pepita Viñals.

²⁸ AS. Amillaraments 1862-1886. Caixa 738.

²⁹ AS. Padró habitants 1884-1888. Caixa 407.

³⁰ AS. Apèndice al amillaramento dela Riqueza Urbana. Año 1912. Caixa 739.

³¹ AS. Padró habitants 1884-1888. Caixa 407.

³² AS. Padró d'habitants 1875-1880. Caixa 406.

Tant la nomenclatura dels carrers com els anys en les claus d'alguns arcs semblen indicar que el carrer Nou no és tant recent com va suposar el professor Francesc Cortiella i que aquest ja es devia anar configurant de forma paral·lela als carrers Sant Roc i Sant Pau.

En el *Padrón municipal* del 1930³³ i l'empadronament municipal del 1936³⁴ ja apareixen tots els carrers que hi ha actualment al lloc: hi trobem la plaça Prat de la Riba (actual plaça de l'església), el carrer de Peralta i posterior carrer Francesc Macià (carrer Sant Roc), el carrer Pi i Maragall (carrer Sant Pau), el carrer Jacint Verdaguer (carrer Nou), el carrers Àngel Guimerà (Carretera de Tarragona), *Calle Estrecha* (carrer que conduïa de la plaça de l'església a la placeta Domingo), el carrer Salmerón (carrer Catalunya) i la placeta de Galán i García Hernández (placeta Domingo).

La cartografia i les primeres fotografies de la població

El primer mapa que aporta informació sobre el traçat urbà de la població es conserva a la cartoteca del *Ministerio de Defensa*. S'hi localitza un mapa amb el reconeixement militar de la zona situada entre Tarragona, Vallmoll, Valls, Vilabella i els Pallaresos³⁵. Aquest mapa es va realitzar en el context de la Guerra de la Independència Espanyola del 1811. Al nucli urbà de l'Argilaga i de Montbui hi arribaven les vies de Peralta, Nulles, Tarragona i la Secuita. És un mapa antic on el que va interessar va ser documentar sobretot el territori, les vies de comunicació i els diferents nuclis. En tot cas, és el primer mapa que s'ha localitzat on podem veure cartogràficament la primera estructuració urbana d'aquestes poblacions.

La següent cartografia d'interès per estudiar l'urbanisme de la població és la que procedeix dels cadastres del 1922³⁶ i del 1936³⁷. No hi ha diferències entre aquests dos mapes, fet que sembla indicar que el cadastre del 1936 va copiar el del 1922. En aquests cadastres es va reproduir el perímetre exterior de la població, de manera que no es possible individualitzar cada una de les propietats urbanes. A més a més només mostra l'inici dels carrers³⁸ sense que apareguin detalls de l'interior de la població. No obstant,

³³ AS. *Padrón municipal* 1930. Caixa 410.

³⁴ AS. *Empadronament municipal* 1936. Caixa 411.

³⁵ Archivo Cartográfico de Estudios Geográficos del Centro Geográfico del Ejército. Colección: SG. Signatura: Ar.F-T.9-C.1-368.

³⁶ AGDT. Cadastre Secuita. Polígons 6, 8 i 9.

³⁷ AHT330-62-N-100. Polígons número 6, 8 i 9.

³⁸ Hi trobem la *Calle de Pi i Maragall* (Carrer Sant Pau), *Calle de Nicolás Salmerón* (Carrer Catalunya), *Calle de Angel Guimerá* (Carrer Nou) i *Calle de Francisco Maciá* (Carrer Sant Roc).

en aquest perímetre és possible localitzar una sèrie de punts de control i estructures que s'han conservat en el perímetre de l'estructura urbana actual i sobreposar-lo.

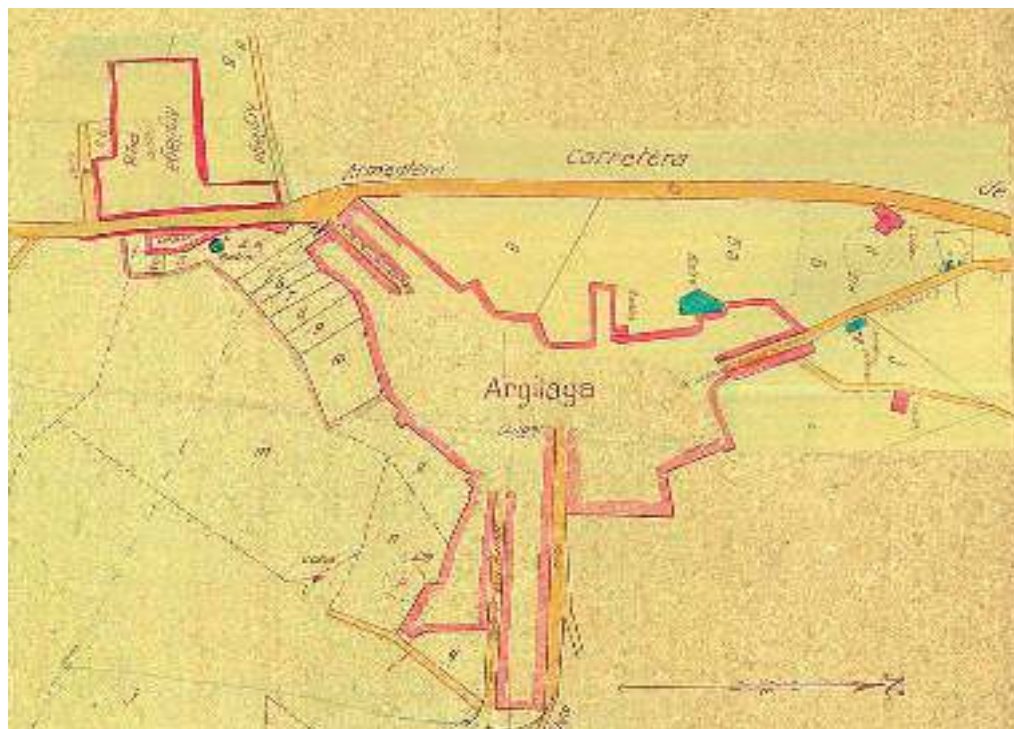

Fig. 3. Població de l'Argilaga segons el cadastre del 1922 (Arxiu Diputació de Tarragona)

Lluís Solé Canyelles (Tarragona, 1868-1954) va ser un metge natural de Tarragona. L'any 1891 ja exercia com a metge i va morir a la ciutat natal el 1954³⁹. Va ser un fotògraf aficionat, el fons del qual es troba al Centre d'Imatges de Tarragona. El fons sembla datar de l'any 1901 fins el 1914⁴⁰. S'han pogut localitzar algunes fotografies d'una excursió realitzada a l'Argilaga. Dues fotografies estan fetes des del començament del carrer Nou, on hi havia una zona d'hortes. S'observa la torratxa de Ca Domingo i el campanar antic. En una altra fotografia es veu una visió del poble des del nord-oest i també es veuen els elements arquitectònics mencionats. Aquesta és interessant perquè tenim una de les primeres imatges de la part posterior de l'antic nucli de l'Argilaga. També hi ha una imatge tirada des de la plaça de la façana de la casa de Ca Panard.

³⁹ *Diario Español* 31/01/1954, p.8. Referència aportada per Montse Sans, del Centre d'Imatges de Tarragona.

⁴⁰ Martorell, Maria Mercè. "El fons del Museu d'Història de Tarragona: Patrimoni documental i moble. L'Arxiu d'imatges. El Fons Dr. Solé", *Tarragona municipal*, 227 (2004), p. 21.

Marc Salvador Gispert (Riudoms, 1882 - Barcelona, 1936) va ser un sacerdot que va exercir com a tal en diferents parròquies del Camp de Tarragona. Va conrear la fotografia de diferents temàtiques. Del llegat d'aquest sacerdot es conserven unes 800 plaques de vidre, 220 de les quals són estereoscòpiques, i dues a color. Marc Salvador va ser sacerdot de l'Argilaga entre el 1924 i el 1929, coincidint amb un dels seus períodes de més activitat fotogràfica⁴¹. A nivell de configuració urbana són d'interès les fotografies de l'església, de la plaça i les vistes generals del poble des de diferents punts del territori que el rodeja.

Pel que fa a la plaça, les principals transformacions s'observen en el sector de tramuntana. En aquests moments bona part del que actualment es coneix com plaça amb arbres estava ocupada per un magatzem de Ca Dalmau. Aquest magatzem donava a la plaça una forma de ferradura creant tres espais. En realitat és com si hi haguessin dues places separades per aquesta construcció. Les cases de la plaça corresponents al sector occidental de l'Argilaga s'han conservat pràcticament igual, sense transformacions destacables. Les cases de Ca Dalmau i de Ca Janet no es trobaven en contacte i en l'espai que les separava s'hi observa una balconada i un portal. Aquest espai devia coincidir amb l'espai que existia amb anterioritat entre l'Argilaga i Montbui.

Fig. 4 Fotografia de la plaça de l'església amb el magatzem de Ca Dalmau, actualment desaparegut. Anys 1924-1929 (Fotografia: Col. Marc Salvador Gispert)

Pel que fa al sector situat al racó de Montbui hi ha un parell de fotografies que capten l'espai entre la rectoria, l'actual sala parroquial i l'inici del carrer de Sant

⁴¹ Torres Domènech, Joan. "El sacerdot Marc Salvadó (1882-1936), un pioner de la fotografia documental", *L'Om*, 500 (2013), p. 46-48.

Roc. En aquestes fotografies s'observa un espai entre el costat est de l'església i les cases del carrer Sant Roc, com si el temple no s'adossés a cap tipus de construcció urbana. Aquest aspecte és interessant ja que la capella original devia néixer com una construcció aïllada i sense formar part de cap illa de cases com succeeix a l'actualitat.

Entre dues d'aquestes fotografies s'observa una transformació de l'espai on actualment hi ha la sala parroquial i que entre el 1753 i el 1900 devia formar part de l'antic cementiri. Aquesta transformació segurament es deu a l'exhumació i trasllat que es va realitzar de les restes del cementiri vell cap al nou l'any 1926. En la fotografia que sembla més antiga s'hi observa una paret d'uns tres metres d'altura on s'hi obre un gran portal amb arc de mig punt fet de dovelles i es veuen arbres al seu interior. En la fotografia que considerem cronològicament posterior hi ha un mur de menys altura sense porta d'accés i no s'observa cap arbre a dintre. La construcció de l'actual sala parroquial va recuperar l'altura del mur original però no l'antiga porta feta de dovelles.

Pel que fa a les vistes general del poble des dels diferents punts de l'entorn l'element més visible que ha canviat és el campanar. L'església antiga i el seu campanar van ser desmuntats i destruïts a causa de la Guerra Civil espanyola. En aquestes fotografies encara es veu el campanar antic. Altres elements distintius del poble que s'observen són la torratxa de la casa pairal de Ca Domingo, la solució arquitectònica de la cornisa de Ca Manyé i la cornisa ondulada del magatzem modernista, actualment enderrocada. Pel que fa a la configuració dels diferents carrers és possible comparar les cases amb els mapes cadastrals del 1922 i del 1935. Veiem que l'estructura urbana en aquests moments ja era molt similar a l'actual.

Fig. 5. Fotografia de l'Argilaga des del SE. Anys 1924-1929. (Fotografia: Col. Marc Salvador Gispert)

Com a primeres fotografies realitzades amb avió disposem dels vols fotogramètrics de l'*Army Map Service* dels EUA dels anys 1945-1946 i el 1956-1957. Un canvi significatiu entre el vol del 1945 i el del 1956 és la desaparició del magatzem de Ca Dalmau de Dalt que ocupava part de la plaça. En aquestes fotografies també s'observa el Sindicat Agrícola construït el 1928 i els magatzems de Ca Domingo on el 1961⁴² es va construir la Bodega Cooperativa.

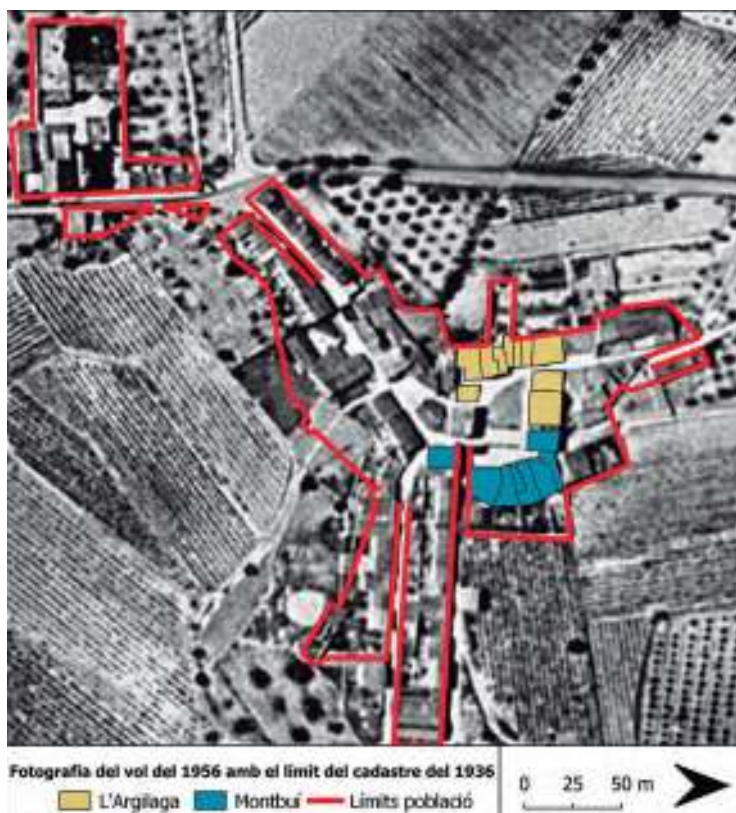

Fig. 6. Situació dels nuclis de l'Argilaga i de Montbui en el vol de l'*Army Map Service* del 1956

(Font: ICC. Muntatge: Marc Dalmau)

Conclusions

L'Argilaga medieval i moderna era formada pels nuclis de l'Argilaga i de Montbui, què se situaven en els sectors de ponent i de llevant de l'actual plaça. Aquest nucli el tenim documentat entre els segles XVI i primera meitat del XVIII. Entre la segona meitat del XVIII i al llarg del segle XIX la població es devia expandir cap els altres quatre carrers. En el cadastre del 1922 el poble ja presenta l'estructura actual.

⁴² Segons referència de Jaume Brulles. No s'ha pogut consultar la documentació de la Cooperativa.

Les cases de grans propietaris van condicionar la forma com es van anar lligant els diferents edificis. Aquestes cases disposaven d'annexos com magatzems, bodegues, jardins, horts, cases per als treballadors i patis. La propietat i la possessió de la terra va acabar definint un sistema urbà que era un reflex de la societat i les seves classes. Moltes d'aquestes propietats han subsistit fins als nostres dies però altres s'han dividit i algunes han caigut en decadència.

A l'estructura que veiem en el cadastre del 1922 i el 1936 cal sumar-hi dos fenòmens relativament recents. La instal·lació de grans granges durant els anys 60 i 70 per la cria de pollastres i conills. Aquestes granges van proliferar en tot el poble i es van convertir en un complement a l'activitat agrícola de molts pagesos. Actualment les que es trobaven en àrea urbana o en la zona rústica immediata han deixat de funcionar. Les situades al voltant del Xalet de la carretera de Tarragona han estat adquirides per empreses constructores per tractar-se de sòl urbanitzable. També cal mencionar la tímida construcció d'alguns xalets i cases al final del carrer Sant Pau, a la carretera de Tarragona i al final del carrer Catalunya. O

La població és un dels únics pobles del Tarragonès que ha conservat la seva forma sense afegits urbanístics. L'any 2009 va aparèixer un projecte immobiliari per a la construcció de 31 habitatges unifamiliars amb una piscina a la sortida del poble al carrer Catalunya. La urbanització tenia previst dir-se *Residencia Camp de Tarragona I*. Afortunadament el projecte no va tirar endavant gràcies a la crisi financera que es va produir entre els anys 2008-2009. Les empreses constructores ja fa anys que han començat a especular sobre la població sense dur a terme cap tipus d'estudi sobre l'impacte i la viabilitat d'aquests projectes. Caldria conèixer l'impacte i el cost real que suposaria per al poble, els seus habitants i la seva forma de vida basada en l'agricultura.

Fig. 7. *Residencia Camp de Tarragona I*, complex urbanístic que s'havia de construir a inicis del segle XXI al final del carrer Catalunya